

PAPER DETAILS

TITLE: Bir İngiliz Diplomatin Gözüyle Mustafa Kemal Atatürk

AUTHORS: Esra SARIKOYUNCU DEGERLI

PAGES: 187-218

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/677179>

BİR İNGİLİZ DİPLOMATIN GÖZÜYLE MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Yard. Doç. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ*

ÖZET

1933 yılı sonlarında İngiliz Hükümeti'nin Ankara Büyükelçisi olarak atanan Sir Percy Loraine, Mayıs 1939'a kadar bu görevini sürdürmüştür. Adı geçen diplomat, görev yaptığı süre zarfında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Atatürk ile iyi ilişkiler kurmuştur. Atatürk'ün kişiliğine ve gerçekleştirdiği Türk Devrimine hayran kalmıştır. Bir İngiliz diplomatı olan Loraine, görevi sona erip Ankara'dan ayrıldıktan sonra da, Atatürk'e ve Türk Devrimine olan hayranlığını ve sevgisini çeşitli konuşmalar yaparak, yazılar yazarak dile getirmeye çalışmıştır. Özellikle "diktatörlük" ve "din karşıtlığı" başta olmak üzere, Atatürk'e karşı yapılan çeşitli suçlamaların karşısında yer almıştır. Bu nedenle, Atatürk hakkında önemli devlet adamları ve yazarlarla mektuplaşmış ve resmi makamlarla çok sayıda yazışma gerçekleştirmiştir.

Çalışmamızda İngiliz arşiv belgelerinden yararlanılarak yabancı bir diplomatın Atatürk hakkındaki görüş ve düşünceleri dile getirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sir Percy Loraine, Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye, İngiltere, Türk Devrimi

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK FROM AN ENGLISH DIPLOMAT'S VIEW

ABSTRACT

Sir Percy Loraine was an assignment to the Embassy in Ankara, with the rank of Ambassador, which he took up at the end of 1933. His mission lasted till May 1939. Mentioned diplomat, during his mission had good relations with Mustafa Kemal Atatürk who founder of the Turkish Republic and its first president. He filled with admiration for Atatürk's personality and his Turkish Revolution. As a one of the English diplomat Loraine, continued to do various speeches and writing articles about Atatürk and Turkish Republic, after his mission ended in Ankara. Loraine, has been opposite of the various accusation against Atatürk, especially "dictatorship" and "anti-religion" issues. Because of this, he made a lot of correspond with

* Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

statesman and author also with some formal association about Atatürk.

In our study, opinion of the one foreigner diplomat about Atatürk will be expressed to take advantage of English archives documents.

Key Words: Sir Percy Loraine, Mustafa Kemal Atatürk, Turkey, England, Turkish Revolution

1. GİRİŞ

Sir Percy Loraine¹, 1933–1939 yılları arasında İngiltere’nin Ankara Büyükelçisi olarak görev yapmıştır. Adı gecen diplomat, görev yaptığı süre zarfında Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ü tanıma imkânı bulmuş, Atatürk’ün şahsiyetinden, gerçekleştirdiği devrimden ve ideallerinden çok etkilenmiştir. Loraine, Atatürk’e olan hayranlığını her fırsatta dile getirmiştir.

Sir Percy, 29 Ekim 1941 tarihinde Türkiye’nin Cumhuriyet Bayramını kutlamak amacıyla BBC’de bir radyo konuşması yapmıştır. 13 Eylül 1942 tarihinde de İngiltere’nin Sunday Times gazetesinde “*Turkey and The Kemalist Tradition*” (Türkiye ve Kemalist Gelenek) başlıklı bir yazısı daha yayınlanmıştır. Daha sonra, 29 Ekim 1942 tarihinde İngiltere’de “Realite” dergi-

¹ Sir Percy Lyham Loraine, 5 Kasım 1880 tarihinde Londra’da Kirkharle’nin 11. Baronet’i olan Amiral Sir Lambton Loraine’nin ikinci oğlu olarak dünyaya geldi. Eton Cemiyeti üyesi olarak 1893 yılında Eton’a giderek önce Sydney James’s House’da daha sonra ise R.W. White-Thomson House’da eğitim gördü. Eton Gönüllü taburuna katıldı. Tarih eğitimi almak için Ağustos 1899 yılında Oxford Üniversitesi’ne gitti. Aynı tarihte Güney Afrika Savaşı’nın başlaması üzerine 1901’de okulu bırakarak savaşa katıldı. Loraine 1902 yılının Mayıs ayında İngiltere’ye geri döndü ve 13 Haziran’da da teğmen rütbesine yükselterek teğmen üniforması giymeye hak kazandı. Diplomatik servise girmek için 25 yaş sınırının olması Loraine’ni bir seçim yapmak mecburiyetinde bıraktı. Diplomatik Servisin sınavlarını geçerek Mayıs 1904’de ücretsiz atase olmaya hak kazandı. Bu tarihten sonra İngiliz Dışişleri Bakanlığı’nda çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1905–1907 yılları arasında İstanbul İngiliz Büyükelçiliğinde iki yıl ücretsiz atase olarak görev yaptı. Roma, Pekin, Tahran, Paris Madrid İngiliz Büyükelçiliklerinde birinci kâtip olarak görev yaptı. İngiliz Delegasyonunun dört üyesinden biri olarak Paris Konferansı’nda (1918–1919) yer aldı. 1921’de Varşova Büyükelçiliği Müsteşarlığına tayin edildi. Loraine, 1921 yılında Tahran ve 1925 yılında Atina orta elçilik vazifesinde bulunduktan sonra; 1926’da Mısır ve Sudan’a Yüksek Komisyon Üyesi olarak atandı. 1933–1939 yılları arası Türkiye’de büyükelçilik vazifesinde bulunduktan sonra İtalya’ya da büyükelçilik göreviyle gönderildi. Ancak bölümünün II Dünya Savaşı’nın başlaması nedeniyle kapatılması üzerine aynı yıl Politik Savaş Yönetimi Bölümüne danışman olarak atandı ve 1945’de de bu görevinden ayrıldı. 1944 yılında İngilizler için büyük önem taşıyan Cokey Kulübüne seçilen Loraine, emeklilik günlerini çok sevdiği atlarıyla ilgilenerek, yarışlara katılarak geçirmiş ve 22 Mayıs 1961 tarihinde de hayata gözlerini yummuştur (PRO, FO 1011/235).

sinde “*Britain And Turkey*” (Britanya ve Türkiye) başlıklı yazısı yayınlanmıştır. Hemen ertesi gün ise, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu münasebetiyle 29 Ekim 1942 tarihinde Londra radyosunda Türk milletine hitaben Türkçe bir konuşma yapmıştır. Türkiye’den de büyük bir dikkatle takip edilen bu konuşmanın tam metni 30 Ekim 1942’de Ulus Gazetesi’nde yayınlanmıştır. Ayrıca, Londra Türk Halkevinde 5 Kasım 1942 tarihinde “*Turkey:1905, Turkey:1935*” (Türkiye:1905, Türkiye:1935) konulu bir konferans vermiştir. 10 Kasım 1942 tarihinde ise, Atatürk’ün dördüncü ölüm yıldönümü nedeniyle BBC’de bir radyo konuşması gerçekleştirmiştir. Atatürk’ün ölümünün onuncu yıldönümü olan 10 Kasım 1948’de BBC’den yayınlanan radyo konuşması gerçekleştiren yine Loraine olmuştur. Bu radyo konuşması daha sonra 18 Kasım 1948 tarihinde İngiltere’de “The Listener” dergisinde “*Kemal Atatürk as I Knew Him*” (Bildiğim Kadarıyla Atatürk) başlığı ile yayınlanmıştır. 10 Kasım 1958 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk’ü anmak için bir yazı daha yazmıştır. Bütün bu konuşma ve yazılarında Mustafa Kemal Atatürk’ten ve Türk Cumhuriyeti’nden övgüyle bahsettiği görülmektedir.

Yukarıda belirtilen konuşma ve yayınlarının yanı sıra Atatürk hakkında önemli devlet adamları ve yazarlarla mektuplaşmış ve özellikle İngiliz resmi makamlarıyla olmak üzere çok sayıda yazışma gerçekleştirmiştir.

Çalışmamızda Londra’daki National Arşiv belgelerinden yararlanarak Loraine’in Atatürk hakkındaki görüş ve düşünceleri dile getirilecektir.

2. ATATÜRK’E İLİŞKİN YORUMLARI

2.1. Atatürk’ün Dış Görünüşü:

Sir Percy Loraine’nin Atatürk’ün dış görünümüne ilişkin yorumlarına yazılarından çok konuşmalarında yer verdiği görülmektedir. Bu bağlamda Loraine’nin ilk olarak 5 Kasım 1942 tarihinde Londra Türk Halkevinde verdiği “*Turkey:1905, Turkey:1935*” konulu konferansında Atatürk’ün dış görünüşünden bahsettiği görülmektedir.

Bu konuşmasında 1905 yılında İstanbul’a ücretsiz ataşe olarak atandığının altını çizen Loraine, Osmanlı padişahlarından Sultan Abdülhamit(1876–1909) ile Atatürk’ün dış görünüşünü karşılaştırmakta ve “*Türkiye’nin kaderini değiştiren adam*” olarak nitelediği Atatürk’ün dış görünüşünü şu şekilde tasvir etmektedir:

“*Her ne kıyafet giyerse giysin, dik ve kare omuzları ile dikkati çekerdi. Belirgin çene ve burun hatları, şaşırdığı zaman değil yalnızca sinirlendi-*

ğinde birleşen kaşları ve keskin yüz hatları, delip-geçici mavi gözleri ile tanımlaması ya da bir başkısıyla karşılaştırılması mümkün olmayan bir görünüşe sahipti².”

O, 10 Kasım 1942 tarihinde Atatürk'ün dördüncü ölüm yıldönümünde gerçekleştirdiği BBC'deki radyo konuşmasında ise;

“Dimdik, kare omuzlu bu adam, net tavırları, sert hatlara sahip burnu ve çenesi ve size doğrudan bakan ve gücünü ortaya koyan çelik-mavi gözleri ile asla anlamsız bir ifadeye bürünemezdi. Bu gözlerinin üzerinde dik-kat çekici kaşları birleşiyordu ama yalnızca sinirlenince, şaşırınca değil. Bunlar benim onun hakkındaki ilk izlenimlerimdi. Onu sıklıkla görmedim, ama onu daha iyi tanıdığımda anladım ki edindiğim ilk intiba yanıltıcı değildi³.” demektedir.

Loraine Atatürk'ün dış görünümünü değerlendirdiği bir başka konuşması ise, Atatürk'ün ölümünün onuncu yıldönümü olan 10 Kasım 1948 tarihinde yine BBC'den yayınlanan konuşması olmuştur. Burada da şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Onun dış görünüşü nasıldı? Onun göze çarpan başlıca özellikleri aşikâr sert mizacı ve kusursuz dış görünüşü idi: keskin yüz hatları, delip-geçici mavi gözleri, çatık kaşları, belirgin yüz çizgileri, genellikle cesur ve oldukça sert ifadeli yüzü, her jest hareketinde hatta hareketsiz olduğu zamanlarda dahi onun ateşli kişiliği hemen her bakışta görülürdü. Onun akıllı ve vücudu her an harekete hazır olduğu izlenimini verirdi. Cumhurbaşkanı olduktan sonra ordunun geçit töreni dışında -ki eskisi kadar görkemli idi- asla askeri üniformasını giymedi. İpek kumaşından şapkası ve Kurtuluş Savaşı'na ait bir madalya dışında daima sade ancak bir o kadar kusursuz kıyafetler giyerdi⁴”.

Daha sonra 10 Kasım 1958 tarihinde yine Atatürk'ün ölüm yıldönümü nedeniyle gerçekleştirdiği bir diğer radyo konuşmasında da 1948 yılında yapmış olduğu değerlendirmeyi yinelemiştir⁵.

Loraine'nin bu yorumlarından Mustafa Kemal Atatürk'ün dış görünüşünden ve giyimine gösterdiği özenden bir hayli etkilenmiş olduğunu söylemek mümkündür.

² PRO, FO 1011/199.

³ PRO, FO 1011/199.

⁴ PRO, FO 1011/287.

⁵ PRO, FO 1011/201.

2.2. Atatürk'ün Karakteri:

Loraine'nin Atatürk'ün sert bir mizaca sahip olduğu, korkusuz bir insan olduğu saptamaları dışındaki yorumlarında, Onun kurduğu diplomatik ilişkileri göz önünde tuttuğu anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle Loraine'nin Atatürk hakkındaki karakter değerlendirmesi, aslında yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı'nın dış politika ilkelerini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu konuyla ilgi değerlendirmelerini şu başlıklar altında incelemek mümkündür.

2.2.1. Gerçekçilik:

Atatürk'ün en önemli özelliklerinden biri olan gerçekçiliği sayesinde, kendisinin ve ulusunun gücünü doğru saptamış ve hedeflerini de bu doğrultuda belirlemiş, eylemleriyle ulusunu maceraya sürüklememiştir.

Loraine, Türk ulusunun Atatürk'ün “gerçekçilik politikası” doğrultusunda ilerlediğini Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu münasebetiyle 30 Ekim 1942 tarihinde Türk milletine hitaben Türkçe gerçekleştirmiş olduğu konuşmasında şu sözleriyle ifade etmektedir:

“Biz, İngilizler, harbin Türk hudutları istikametinde genişlediğini ve Türkiye'ye yaklaşmadığını gördük. Aynı zamanda Cumhuriyet ordularının Türk topraklarına Türk milletinin hürriyet ve şerefine vaki olacak her tehdidi defetmeye hazır bulunduğunu da müşahade ettik⁶.”

10 Kasım 1942 tarihinde Loraine tarafından Atatürk'ün dördüncü ölüm yıldönümü nedeniyle gerçekleştirilen radyo yayınında ise, Atatürk'ün İngiliz ulusunun saygı duyacağı, gıpta edeceği, çok fazla vasfa sahip olduğunu belirttikten sonra Atatürk'ün hedeflerini şu şekilde özetlemektedir:

“O yeni Türkiye Devleti'nin Türk halkının devleti olmasını istiyordu. Onun tasarladığı devlet anlayışına göre halk kendi üstün yeteneklerine inanacak, hiçbir yabancı devletin ideolojinin etkisi altında kalmayarak tam bağımsız, kargaşadan uzak, barışçı olacaktı⁷.”

Ayrıca aynı konuşmasında Atatürk'ün amaçlarını ise şu şekilde açıklamaktadır:

“Onun amacı, tükenmiş, parçalanmış, çok kültürlü Osmanlı İmparatorluğu'ndan geriye kalan Türk Ulusu'ndan türdeş bir millet yaratmak ve

⁶ PRO, FO 1011/199.

⁷ PRO, FO 1011/199.

bu doğrultuda Türkiye’yi yeniden inşa etmekte. Yeniden yapılandırmayı gerçekleştirirken izlenmesi gereken iki önemli aşama vardı. Öncelikle Türk halkına bağımsızlığını ve egemenliğini kazandırmak, ikinci olarak da Osmanlı’dan kalan Türk kökenli olmayan vatandaşlara Türk vatandaşlarıyla eşit haklar sağlamak idi.

Bu hedefine ulaşabilmek için ilk önce Türk halkı için zararlı düşünceleri barındıran gelenekleri, bu geleneklerin temsilcisi kurumları yıkmaya hazırlandı ve yıktı. Atatürk’ün bu idealini anlamayarak ortadan kaldırmak isteyenlerin oluşturdukları kuvvet çok büyüktü. Saltanat ve hilafet geleneği vardı, sarayın halk üzerindeki etkisi büyüktü. Çünkü İslâm anlayışı devlet dairelerine iyice yerleştirilmişti ve bu düşüncenin sahipleri devlet dairelerinde oluşturulan dini hiyerarşinin savaşçılarıydı. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu’nu çok uluslu yapısını muhafaza edeceğine söz veren ancak bunu gerçekleştiremeyen Sultan Abdülhamit Enver, Talat ve Cavid gibi kişilerin başında yer aldığı Genç Türkler tarafından devrilmişti. Hindistan, Rusya, Çin Afrika vb.. dünyadaki tüm Müslümanları bir araya getirerek dine dayalı bir Saltanat-Hilafet kurma ideolojisine sahip olan bu Pan-İslamist dönemler; Abdülhamit yıkıldıktan sonra, bir anda Kafkasya, Türkistan vb.. dünyadaki bütün Türk soyundan gelenleri bir araya getirerek devasa bir Türk İmparatorluğu kurmayı amaçlayan Pan-Türkist ideolojinin savunucuları haline geliverdiler ve imparatorluğun kaderini Almanlara teslim ederek ve savaşta Almanya’nın yanında yer alarak askeri felaket, ekonomik iflas ve ülkenin parçalanmasına neden oldular. İşte Mustafa Kemal, eski imparatorluğun bu eski askerlerine karşı mücadele vermek mecburiyetinde kaldı.

Ben inanıyorum ki, Mustafa Kemal kendisinden çok halkına inanıyordu. Kendisinin sahip olduğu inançla halkını sahip olduğu cesaret, değer, onur, kendini görevine adama ve inancıyla birleştirdi. Bu sayede eski gelenekleri yıktı, muhalefete karşı durabildi, entrikaları engelledi ve nihayet hayalindeki Türk Cumhuriyetini kurdu.

Bu büyük dönüşümün ilk sonucu yeni bir devlet kurulması oldu ve daha sonra da bu devletin güvence altına alınması⁸.”

Aynı konuşmasında Türkiye Cumhuriyeti’ni kurduktan sonra Atatürk’ün hedeflerini ise şu şekilde özetlemektedir:

⁸ PRO, FO 1011/199.

“Devrimlerini gerçekleştirirken onun başlıca sorun olarak gördüğü üç mesele vardı. Birincisi kadınları özgürleştirmek ve onlara sınırlamasız bütün meslek dallarında kariyer yapma imkânı sağlamak; ikincisi ülkeyi laikleştirmek ve bütün dinlerin ülkede eşit haklara sahip olmasını sağlamak ve sonuncusu ise tarımsal reformu gerçekleştirerek tarımı Cumhuriyet’in temel endüstri kolu haline getirmek idi”⁹.”

Loraine’nin bu yorumlarından, Atatürk’ün belirlediği hedeflerin hayallerden ve maceradan uzak, Türk ulusunun ihtiyaçlarından kaynaklandığını ve Onun bu ideallerini gerçekleştirirken halkının desteği ile büyük ve saygın bir mücadele verdiği kanaatinde olduğu görülmektedir.

2.1. Taktikte Ustalık:

Loraine, Atatürk’ün hedef saptamadaki başarısı kadar, hedeflerine ulaşırken izlediği stratejiden de övgüyle bahsetmektedir. 10 Kasım 1942 tarihinde Loraine tarafından Atatürk’ün dördüncü ölüm yıldönümü nedeniyle gerçekleştirilen radyo yayınında Atatürk’ün bu yetisinden şu şekilde bahsetmektedir:

“Sıra dışı yeteneklere sahipti. Ona zor ve karmaşık sorunlarla gelindiğinde, önce meseleleri önem derecelerine göre sınıflar ve daha sonra buna göre derhal harekete geçirdi. Bu süreç onda öyle otomatik bir davranış haline gelmişti ki, çok hızlı bir şekilde sorunları çözüme kavuştururdu. Atatürk’ü anlamanın tek yolu; önce kendiniz onun hakkında bir görüş sahibi olacaksınız, görüşünüze bağlı kalacaksınız, o görüşünüzü müdafaa edeceksiniz, kalanını ise şansa bırakacaksınız. O düşündüğü doğruların karşısında yer alan kişilerle asla uzlaşamaz ve kim olursa olsun onu hakir görürdü. Bu özelliği nedeniyle Onu katı bir adam olmakla yargılayabilirsiniz. Evet, o katı idi. Doğası öyle olmasa bile, muhtemelen yaşadığı çetin hayat onu o hale getirmişti”¹⁰.”

Atatürk’ün ölümünün onuncu yıldönümü olan 10 Kasım 1948’de Loraine’nin BBC’den yayınlanan konuşmasında ise Atatürk’ün bu özelliğinden şu şekilde bahsettiği görülmektedir:

“Bir türlü tanımlayamadığım, Onun dışında başka kimsede görmediğim, Ona hiç çaba harcamadan herhangi bir problemle ya da durumla

⁹ PRO, FO 1011/199.

¹⁰ PRO, FO 1011/199.

karşılaştığında öncelikli sorunları diğerlerinden ayırabilme imkânı veren içgüdülere sahipti¹¹.”

Bu sözlerinden de anlaşılacağı gibi Loraine, taktikte ustalık yeteneğini Atatürk’ün doğuştan sahip olduğu bir yetenek olarak değerlendirmektedir.

2.2. Kararlılığı:

Loraine’nin altını çizdiği Atatürk’ün bir başka özelliği ise kararlılığıdır. 13 Eylül 1942’de İngiltere’nin Sunday Times gazetesinde Loraine’nin *“Turkey and The Kemalist Tradition”* başlıklı yazısında Atatürk’ün verdiği kararlardan asla dönmediği, kararlarının arkasında korkusuzca durduğu ve ölümüne kadar da bu özelliğinden asla taviz vermediği üzerine vurgu yapılmıştır¹².

Ayrıca 10 Kasım 1942 tarihli radyo konuşmasında da konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Bu adam, hayatı boyunca doğru bildiklerini yapma konusunda tereddüde düşmedi asla korku yaşamadı. En zor anlarda bile korkmadı. Nasıl korkusuz yaşıyorsa aynı şekilde korkusuzca öldü. Onun ölümünün büyük zaferine gölge düşüreceğine kesinlikle inanmıyorum. O, halkının hayat standardını iyileştirdi. Onun halkına bıraktığı en kıymetli hediye ise, onurlu kıymetli bağımsızlık oldu¹³.”

10 Kasım 1948’de ise konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

“Onun olağanüstü bir insan olduğunu düşünüyorum; kesinlikle eminim ki o çok sıra dışı biriydi. Tehlikeden asla korkmadığı, dış görünüşünden kolayca anlaşılabilirdi ya da karşısına çıkan sorunları halletmek için kararsızlık göstermediği¹⁴.”

Ayrıca aynı konuşmasında şu sözleri ile Atatürk’ün kararlarının üzerine korkusuzca gittiğinin altını çizmiştir:

“Sorumlulukları çok ağırdı: ama o asla sorumluluklarından kaçmadı hepsini kabul etti, asla sorumluluklarından korkmadı ve asla birbirine karıştırmadı ayrıca o kendi kendisinin saygısını kazanmak için tüm gücünü

¹¹ PRO. FO 1011/287.

¹² PRO. FO 1011/199.

¹³ PRO. FO 1011/199.

¹⁴ PRO. FO 1011/287.

ortaya koymak durumunda idi. Mustafa Kemal Atatürk, münakaşa ve tartışmaları severdi. Bu onun diğer insanları sadece düşündüklerini ortaya koymak için değil aynı zamanda karakterlerini tahlil ettiği sınıma yollarından biriydi. Atatürk'ün verdiği hükümler nadiren hatalı olurdu. Onun hedefleri öylesine açık, ideallerinin doğruluğu öylesine kesindi ki, insanlar üzerinde harekete geçirici bir etkiye sahipti. Atatürk, doğa tarafından asla tükenmeyecek bir güçle ödüllendirilmiş olmalı. Buna rağmen onun bu yeteneğinden kendini disipline ederek istifade ettiğini düşünüyorum. Mustafa Kemal Atatürk, hayatın uzun, acımasız ve daimi bir sınav alanı olduğunu gayet iyi biliyordu. Soruların yanıtlarını bulmaktan kendini asla alıkoymadı¹⁵.”

2.3. Diyaloga Açık Olma:

Loraine, Atatürk'ün “diyaloga açık olma” özelliğini 10 Kasım 1942 tarihli konuşmasında şu şekilde değerlendirmektedir:

“O kesinlikle yaklaşılması kolay bir insan değildi, kuşkusunun üstesinden güçlükle gelirdi, arkadaş edinirken oldukça ağır hareket ederdi çünkü doğası gereği ne olursa olsun arkadaşlığından asla taviz vermezdi. Evet'çilerden (ki “yes-man” tabiri İngiliz diline girdiğinden bir yüzyıl önce Türk dilinde çoktan yerini almıştı.) nefret ederdi. Dalkavuklar Onu tiksindirirdi. Ancak bu karakter dışındaki kişilerin daimi olarak görüşlerini duymak ve bilmek isterdi¹⁶.”

10 Kasım 1948 tarihinde yapmış olduğu konuşmasında ise konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Onun iletişim kurmakta kullandığı en sevdiği metot, kendisini, kabinesindeki üyeleri hatta diyalog kurmak istediği herkese uyguladığı psikolojik olduğu kadar da entelektüel olan sözlü sınavlardı. Bunlar araştırma sınavları idi. Onun verilen cevaba oldukça yakın birbirine bağlı sorularından, rahatlıkla meseleleri dikkatlice en küçük ayrıntısına kadar inceleyen bir kişilik yapısına sahip olduğu anlaşılabilir. Üzerinde çok fazla düşündüğü uzun ifadeli meseleleri bazen hızla, arka arkaya soru bombardımanı olarak yöneltirdi. Bu art arda gelen sorularına aniden ünlem ifadeli sözleriyle ara verir ve kaşlarını kaldırarak, buz mavisi gözleriyle içe işleyen, soğuk bir bakış fırlatırdı. Karşısındaki bu bakışın ne anlama geldiğini anlar-

¹⁵ PRO. FO 1011/287.

¹⁶ PRO. FO 1011/287.

di. Bunun anlamı, geveleme: Erkek erkeğe konuşuyoruz. Ne düşündüğünü duymak istiyorum, demekti¹⁷.”

Görüldüğü gibi Loraine, Atatürk’ün düşünceye asla sınırlama getirmeyen, karar alırken her türlü eleştiriyi değerlendiren ancak bununla birlikte düşünce sahibi olmayan, dalkavuk şahsiyetli kişilerden itina ile uzak duran bir lider olarak, Onun bu özelliğinden övgüyle bahsetmektedir.

2.4. Dünü, Bugünü, Yarını Başarılı Kavrayış:

Loraine’nin hayran kaldığı bir diğer özellik ise Atatürk’ün geleceğe ilişkin doğru öngörülerde bulunabilme yeteneğidir.

10 Kasım 1942 tarihinde yaptığı konuşmasında Loraine, Başkentin İstanbul’dan Ankara’ya taşınmasını Atatürk’ün ileri görüşlü bir hareketi olarak nitelendirmektedir. Neden böyle düşündüğünü şu sözleriyle açıklamaktadır:

“Mustafa Kemal eski başkentin deniz gücü karşısında savunmasız olduğunun farkındaydı. Bu stratejik sebepti. Bunun yanı sıra bu kararının psikolojik sebepleri de vardı. Gerçek Türkler Anadolu bozkırlarında yaşayan Türklerdi. Meclisi Ankara’da açarak İstanbul’un kozmopolit yapısından uzaklaşmak istedi. Bu nedenle Ankara’yı başkent yaptı.¹⁸”

10 Kasım 1948 tarihli konuşmasında ise Atatürk’ün gelecekle ilgili öngörü yeteneği hakkında şu yorumu yaptığı görülmektedir:

“Cumhuriyet’in ilk günlerinde Atatürk, dönemin ve halkın modern yönetim için henüz hazır olmadığına farkındaydı. Halk Osmanlı İmparatorluğu’nun gelenekleri nedeniyle sömürülmüştü. Ve bu böyle devam ettiği sürece toplumun değişmesi beklenemezdi. Dolayısıyla halk kadar yöneticilerin de yeni devlet yapısına ve rejimin gereklerini yerine getirebilmek için eğitilmeleri gerekiyordu. Bu arada Türkiye’yi modernleştirecek olan değerler sabit tutulmalı, elde olan imkânlar ölçüsünde ilerleme sağlanması için çalışılmalı idi. Hepsinden de önemlisi uygulanabilir bir ulusal ekonomi yaratılmalı idi; O 1923 yılında ulusuna seslenişinde dedi ki: Eğer on yıl içerisinde ulusal bir ekonomiye sahip olamazsak, Kurtuluş Savaşımız, verdiğimiz onca mücadelemiz ve fedakârlıklarımız boşa gidecektir.

Onun öngörüsü her ne kadar önceleri anlaşılmaz gelse de son derece doğru idi. Onun dünyadaki meydana gelmesi muhtemel gördüğü hadiseler,

¹⁷ PRO, FO 1011/287.

¹⁸ PRO, FO 1011/199.

Türkiye'nin uluslar arası ilişkilerinde başarılı olabilmesi için izlemesi gereken yol gibi konulardaki öngörülerini daima meslektaşları ile paylaşırdı. Ancak kabul etmek gerekir ki, meslektaşları O'nun öngörülerini anlamakta zorlanırlardı. Ancak o bu öngörülerin anlaşılması için bilgilendirirdi, tartışırdı, asla emir vermezdi¹⁹."

2.5. Güvenilirlik:

Loraine Atatürk'ün güvenilirlik özelliğini Atatürk'ün dış politika tutumuna bağlı olarak değerlendirmiştir. Atatürk, kendinden çok milletin gücüne inanmakla birlikte gerektiğinde barışı korumak maksadıyla ittifaklar kurmaktan çekinmemiş, geçmişe dayalı kin ve düşmanlık hisleriyle asla hareket etmemiştir. Loraine, Atatürk'ün barışı koruma konusunda da son derece samimi olduğuna inanmaktadır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin de Atatürk'ün bu ilkesinden taviz vermeyeceğine duyduğu inancını 29 Ekim 1941 tarihinde yapmış olduğu konuşmasında şu şekilde ifade etmektedir:

"Bugün kuruluşunu kutladığımız Türkiye Cumhuriyeti'nin milli bayramıdır. Bu şanlı tarih, sonradan Kemal Atatürk namıyla tanınan Mustafa Kemal ismi ile her zaman bağlı kalacaktır. Türkiye için Cumhuriyet'in ilanı Türklerin hürriyetine kavuşmaları ve devletin halka karşı olan mesuliyetlerini kabul etmesi demek olmuştur. Bu Britanya için serbest bir Türkiye'ye elini uzatmak ve eski Osmanlı devrinde kabil olamayan bir şekilde sağlam bir dostluğun temelini atma fırsatını vermiştir. Ve şimdi, insaniyet tarihinin bu en zor günlerinde bu dostluk bir müttefikliğe dönüşmüştür. Bu gayet tabii bir şeydir. Çünkü, iki tarafta mihver zaferinin yalnız menfaatlerini değil, fakat aynı zamanda ideallerini de rencide edeceğini hissederrek bu ittifaka girişmişlerdir. Türkiye, İsmet İnönü de, büyük selefi Kemal Atatürk'ün mesaisini başarmağa en uygun bir devlet reisi bulmuştur²⁰."

10 Kasım 1942 tarihinde Loraine'nin Atatürk'ün dördüncü ölüm yıldönümü nedeniyle gerçekleştirilen radyo yayınında da Atatürk'ün barışı koruma çabasından şu şekilde övgüyle bahsettiği görülmektedir:

"... Sizlere kısaca ülkenin dış politikasından bahsedebilirim. Herhangi bir yabancı devlet ile iyi ilişkilerin kurulması ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ve egemenliğinin tanınması ve Ona saygı duyulma-

¹⁹ PRO, FO 1011/287.

²⁰ PRO, FO 1011/199.

sından sonra gerçekleşebildi. Ne yazık ki çok az devlet Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra, yirmi yıldan az bir süreçte savaş baltalarını gömerek, eski zamanlardan kalmış olan kinlerini untabildiler. Savaş baltasını ilk gömen devlet Rusya oldu. Saltanatın eski üyeleri olan Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ise Türkiye'nin Balkan Antantı'nda ortakları oldular. Bulgaristan ise diğer Balkan devletlerinden uzak durdu ve kendisine uzanan dostluk elini reddetti. Türkiye İran, Irak ve Afganistan ile de Sadabat Paketi'ni imzaladı. Böylelikle Türkiye Yakın ve Orta Doğu'da barışın ve iyi niyetin en önemli faktörü haline geldi. Diğer taraftan Atatürk ve bakanları küçük devletlerin büyük devletlere nazaran daha büyük bir tehlike arz ettiğini düşünüyorlardı. Dolayısıyla bir taraftan dış politikalarında komşularına anlayışla yaklaşıp, dostluk ellerini uzatırken, diğer taraftan da istikrarlı bir şekilde savunma güçlerini güçlendirmek için orduya yatırım yaptılar. Bu dönemde ülke gelirlerinin %35'inin savunma giderlerine gittiği görüldü.

1930'lu yılların ortalarında İngiltere ile Türkiye arasında dostluk ilişkilerinin kurulması mümkün oldu. 1914 yılına kadar olan olaylar Türkiye ile İngiltere arasındaki dostluk ilişkisini diğer devletlere nazaran daha çok bozacak nitelikteydi. Ancak Atatürk bunların hiçbirini önemli görmedi ve İngiltere ile dostluk ilişkilerinin geliştirilmesini istedi. İngiltere'nin de Türkiye ile dost olmak için gösterdiği gayretler samimi idi²¹."

Lorraine, 10 Kasım 1948 tarihli konuşmasında ise konuyla ilgili şu görüşlerine yer vermiştir:

"Atatürk'ün izlediği dış politikada hiç diktatörlük kokusu var mıydı? Hayır, kesinlikle yoktu. Onun politikası, barış, dostluk, uzlaşma politikasıydı. Komşuları olan diğer ülkelerin, yeni Türkiye Devleti'ni kabul etmeleri ve kara sınırlarına saygı göstermeleri koşulu ile de daima Onun dış politikası savaş karşısında bir garanti idi.

Bu bağlamda, Rusya ile baltalar gömüldü; Yunanistan ile çekişmeler sona erdirildi ve gergin ilişkilerin yerini sıcak ilişkiler aldı. Balkan Antantı yapılarak Balkanlarda süregelen kan davası sona erdirildi. Bulgaristan ise bu birlikten uzak durmayı tercih etti. İran, Irak ve Afganistan ile gerçekleştirilen Sadabat Saldırmazlık Paketi ile doğu sınırlarındaki barış garanti altına alındı. Fransa ile ilişkiler iyi ve dostaneydi. Faşist İtalya ile ise, normal

²¹ PRO, FO 1011/199.

diplomatik ilişkiler sürdürülmekle beraber çok iyi değildi. İngiltere ile ise sadece sıcak ilişkiler değil aynı zamanda en yakın dostane iyi ilişkiler geliştirildi ve günümüz Türk-İngiliz ilişkilerinin temelini oluşturdu.

Son olarak şunu söylemek gerekir ki, Kemalist Cumhuriyet'in öncü yöneticileri kesinlikle revizyonist değildiler.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu düzen 1939'a kadar çok güçlü idi ki, günümüzde de hala dimdik ayaktadır. Türkiye'nin bu kararlı duruşu sadece Türkiye'nin geleceği için değil aynı zamanda acılarla dolu kararsız dünya için de bir denge unsuru teşkil etmektedir. Türkiye kendi gücünün farkındadır; Türkiye dostlarını çok iyi tanımaktadır, Türkiye rejimine sadıktır, Türkiye gelecekte de sözünü tutacaktır²²."

2.6. Atatürk'ün Milletine Olan Sevgisi:

Loraine her fırsatta Atatürk'ün halkına duyduğu derin sevgiyi dile getirmektedir. Loraine, Atatürk'ün asla kendisi için değil, halkının daha iyi koşullarda yaşamasını sağlamak için hedefler belirlediği yorumunu yapmıştır. Loraine'ne göre Atatürk halkını değiştirmemiş, ancak halkının içinde sakladığı büyük gücü ortaya çıkarmıştır.

25 Kasım 1938 tarihinde Loraine, Dışişleri Bakanlığına gönderdiği yazıda Atatürk'ün halkını sevdiği kadar, halkı tarafından da sevilindiğini ve cenaze töreninde Türk halkının üzüntüsünün görülmeye değer olduğunu²³ belirtmektedir.

Daha önce de söz ettiğimiz 13 Eylül 1942 tarihinde İngiltere'nin "Sunday Times" gazetesinde yayınlanan "Turkey and The Kemalist Tradition" başlıklı yazısında da konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

"... Kemal Atatürk Türkleri değiştirmemiştir. O Türk halkının içinde gizli kalmış yeteneklerini açığa çıkarmıştır. ... Atatürk sayesinde ülke milli bir karakter kazanmıştır. Türkiye'nin kuruluşundan bugüne büyük ilerleme elde ederek modern bir yapı oluşturulmuştur²⁴"

Atatürk'ün ölümünün onuncu yıldönümü olan 10 Kasım 1948 tarihinde BBC'den yayınlanan konuşmasında ise; "Savaşın tüm acılarına rağmen - onurlu bir askeri geçmişe sahip insanlar için gurur kırıcı, acı bir deneyim-Türk ulusuna olan inancını asla yitirmedi. O halkının inancını tazeledi. O,

²² PRO, FO 1011/287.

²³ PRO, FO 1011/199.

²⁴ PRO, FO 1011/199.

ulusunun aklını, dimağını serbest bıraktı. O, ulusunun enerjisini açığa çıkardı. O geçerliliğini yitirmiş geçmişi yaktı. O ulusunu verdiği sözü tutarak, geleceğin kapılarını açtı²⁵.” diyerek Atatürk’ün halkına duyduğu büyük sevgiyi ifade etmiştir.

3. ATATÜRK’E YAPILAN ELEŞTİRİLER KARŞISINDA LORAINÉ

Lorainé’e göre Atatürk, diktatör, din-karşıtı ve İngiliz aleyhtarı olmakla suçlanmıştır. O, Atatürk’e karşı yapılan bu iddiaların daima karşısında yer almış, gerek konuşmalarında ve yazılarında, gerekse önemli devlet adamları ve yazarlarla yazışmalarında bu iddiaları çürütmeye çalışmıştır. Ayrıca O, kendisinin Atatürk’ün yakın içki ve poker arkadaşı olduğuna ilişkin görüşlerin de doğru olmadığını her fırsatta dile getirmiştir. Hala güncelliğini kaybetmeyen bu konulardaki Lorainé’nin görüşlerini üç başlık altında inceleyebiliriz.

3.1. Atatürk’ün Diktatör ve Din-karşıtı Olduğuna Dair Eleştiriler:

Bilindiği gibi H.C. Armstrong, Atatürk’ün yaşamını anlattığı ve 1932 yılında yayınlanan “Grey Wolf”(Bozkurt) adlı kitabında, Atatürk’e yönelik diktatörlük başta olmak üzere pek çok asılsız suçlamalar yöneltilmiştir²⁶. Sir Percy Lorainé, Bozkurt adlı bu kitaba ve kitabın yazarına duyduğu tepkiyi 25 Kasım 1938 tarihinde Dışişleri Bakanı Lord Viscount Halifax’a gönderdiği raporunda ifade etmiş; bu kitapta Mustafa Kemal Atatürk’e asılsız suçlamalarda bulunulduğu ve Atatürk hakkında yanıltıcı bilgiler verildiği için şiddetle eleştirmiştir²⁷. Ayrıca Lorainé, konuyla ilgili tepkisini yine aynı tarihli Dışişleri Bakanlığına gönderdiği yazıda da; “*Atatürk’ün ölümü Türkiye için çok büyük bir kayıp olmuştur. Ölümünden sonra bile kendisine diktatör denilmesine şiddetle karşı çıkıyorum²⁸.*” şeklinde ifade etmiştir.

Atatürk’e “diktatör” denilmesine neden şiddetle karşı çıktığını ise 29 Ekim 1942 tarihinde “Realite” dergisinde “*Britain And Turkey*” başlığı ile yayınlanan yazısında şu şekilde açıklamaktadır:

²⁵ PRO. FO 1011/287.

²⁶ H.C. Armstrong’un kitabı hakkında ayrıntılı bilgi almak için bkz: Mustafa Yılmaz, “Harold C. Armstrong’un Kitabı Üzerine”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 33 (Kasım 1995), ss. 721-756.

²⁷ PRO. FO 371-21926-E7361-69-44’dan aktaran Prof. Dr. Hikmet Özdemir, *Atatürk ve İngiltere*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara, 2004, s. 39-40.

²⁸ PRO. FO 1011/194. Ayrıca yazının tam metni için bkz: **EK I.**

“... İngiliz arkadaşlarımın kafasını karıştıran bir diğer sorun ise Kemalist rejimin diktatörlük yapısına sahip olduğudur. Türkiye’de bulunmam ve ilk elden bilgilere sahip olarak konuyla ilgili söylediklerim pek arkadaşlarımı ikna edememiş görünüyor. Öyle sanıyorlar ki, yasama, yürütme, yargı ve askeri güçlerin hepsi Mustafa Kemal’in elinde toplanmıştır ve onun kararları kanundur. İşte sadece Kemal Atatürk’ün elinde bulundurduğu bu büyük güç nedeniyle istemeyerek de olsa halk reformları kabullenmek zorunda kalmıştır. Oysaki bu arkadaşlarım Türkiye Büyük Millet Meclisi hakkında pek bir şey bilmezler. Türkiye Cumhuriyeti’nin Anayasasından ve burada somutlaştırılmış, romanlara ruh veren fikir ve anlayıştan habersizdirler. Böyle düşünen arkadaşlarıma diyorum ki, evet ama Mustafa Kemal öldükten sonra ne oldu?

Bu noktadan hareket etmek benim için arkadaşlarıma gerçekleri anlatmanın en kolay yoludur. Benim görüşüme göre, Atatürk’e diktatör demek mümkün değildir. Bu terim modern kabule göre, bir anayasanın düzenlediği kanunlarla yerini alan, anayasanın oluşturulması için yoğun çaba sarf eden bir cumhurbaşkanı için kullanılamaz. Onun bir diktatör olup olmadığını varlığı ile değil, yokluğu ile anlamak daha kolaydır. Atatürk, Cumhuriyeti kendisinden sonra da devam etsin diye kurmuştur, kendisiyle birlikte ölsün diye değil.

Buna ek olarak ısrarla belirtmek istiyorum ki, Türk halkının Kemalist reformları zorla kabul ettiği düşüncesi tamamen yanlıştır. Çünkü halkın bu reformlara içgüdüsel olarak ihtiyacı vardı. Halk devrim sayesinde yönetimin uşağı olmaktan kurtuldu. Bundan böyle halk hükümetin değil, hükümet halkın uşağı haline geldi. Ulusal uzlaşma sayesinde milli devlet, milli ekonomi, milli eğitim kurumlarının oluşması sağlandı.²⁹”

10 Kasım 1942 tarihli konuşmasında ise Atatürk’ün kesinlikle bir diktatör ve din-karşıtı olmadığını, onun sadece dinin ve hurafelerin politik hayatta etkili olmasına karşı olduğunu vurgulayarak, konuyla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“10 Kasım 1938 sabahı Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Kemal Atatürk, öldü. Yaşadığı dönemin en önemli şahsiyetlerinden idi. İsteseydi Sultan ve Halife olabilirdi. Ama o bunu reddetti. İstekleri kendisiyle ilgili değil, Türkiye ve Türk halkı içindi. Vefat ettiğinde üçüncü defa cumhurbaşkanı olarak seçilmiş bulunuyordu.

²⁹ PRO, FO 1011/199.

... Mustafa Kemal genellikle diktatör olarak nitelendirilir; din karşıtı olmakla suçlanır; bazen de İngiliz karşıtı olduğu düşünülür. Benim düşünceme göre O, kendisine yapıştırılmaya çalışılan bu etiketlerden hiçbirini hak etmemiştir. Eğer onun hedeflerini anlarsanız, onun bu tip haksız saldırılara uğramasının kolay olduğunu görebilirsiniz.

... Gerçekleştirdiği büyük dönüşümün ilk sonucu yeni bir devlet kurması oldu ve daha sonra da bu devletin güvence altına alınması. Bu değişim sürecinin başlarında Atatürk'ün sahip olduğu güçleri neredeyse diktatörce kullandığını inkâr edemem; ancak bununla birlikte O, sahip olduğu gücü kendisini egemen kılmak için değil, kanunları oluşturmak ve kanunların üstünlüğünü sağlamak için kullanmıştır. Olağanüstü bir durumla karşılaştığında bile kararı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin iradesine bırakmıştır. Eğer o diktatörlük peşinde olsaydı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin iradesine başvurmazdı. Sahip olduğu bireysel otoritesini devletin güvenliği sağlanana ve halk kendi devletinin efendisi olana kadar sürdürdü.

... Hitler ve Mussolini gibi adamlarla Mustafa Kemal'i aynı kategoriye sokmak büyük bir haksızlıktır. Onun davranışlarında katıyen kibirlilik yoktur. Koyduğu hedefler hayalden uzak, barışçıl ve asla diktatörlüğü özendirecek, akla getirecek şeyler değildir. Türkiye Devleti kurulduktan sonra kılıcını kınına sokmuş, mareşallik üniformasını da çıkarmıştır ve ölümlüne kadar da bu böyle devam etmiştir.

... Eğer Atatürk bir diktatör olsaydı, Hitler ve Mussolini'nin genlerini taşıması gerekirdi ama taşııymıyordu. Kendisi din karşıtı bir kişi değildi ama dinin ve hurafelerin politik hayatta etkili olmasını da kesinlikle istemiyordu. Atatürk'ün İngilizlere de karşı olduğu söylendi ama o, iki ülke arasında dostluk ilişkilerini kurabilmek için yoğun çaba harcadı. Eğer ona karşı yapılan bu suçlamalar doğru olsa idi, bugün onurlu bir Türkiye Cumhuriyeti kurulamamış olurdu³⁰.

Daha önce Loraine'ne Nort Eastern Railway'in başkanı 16 Kasım 1942 tarihinde bir mektup yazarak Atatürk'ün büyük bir diktatör olduğunu düşündüğünü yazmış, ancak Onun yukarıdaki yazısını okuduktan sonra fikrinin değiştiğini belirtmiştir. Ayrıca Atatürk'ü bu kadar güzel anlattığı için Loreine'ne teşekkür etmiştir³¹.

³⁰ PRO, FO 1011/199.

³¹ PRO, FO 1011/199. Ayrıca bkz: EK II.

Atatürk'ün ölümünün onuncu yıldönümünde BBC'den yayınlanan konuşmasında ise Atatürk'e karşı yapılan diktatörlük suçlaması ile ilgili şu yorumu yapmıştır:

“Şimdi- Bu adam ne yaptı? Görkemli askeri kariyeri sonrasında ve dışında, ne başardı?”

O, despotizm düşüncesinin küllerinden yeni bir politik yapı meydana getirdi.

... Kimileri Atatürk'ü diktatörler arasında saymıştır. Bence bu görüş yanlıştır ve yanlış yola götürür. Her ne kadar hiç kimse Hitler ve Mussolini için kullandıkları bu deyiimi Atatürk'e yakıştırmakta sakınca görmeseler de, diktatörün ne demek olduğunu zamanımızda tam olarak tanımlayabilen yoktur. Ben, Atatürk'e Hitler ve Mussolini gibi “diktatör” sıfatının yakıştırılmasına şiddetle karşı çıkıyorum.

Bu durumda sorabilirsiniz: “Atatürk'ü niçin bu nitelikten arınık görüyorsunuz?”

Bunun pek çok nedenleri var. En önemlisi şudur ki Atatürk, bilinçli olarak kendi varlığını kendisinden sonra da hayatta kalabilecek bir sistem kurmaya adanmıştı. Kendisinden sonra da yaşayacak bir hükümet sistemi ve yönetim kurmaya çabalıyordu. Bunu kendi görünüşlerine uymaya halkı zorlayarak değil, doktrinini öğretmeye, ideallerini açıklamaya çalışarak yapıyordu. Kurtuluş Savaşı'nda çalışma arkadaşlarıyla birlikte işleri tasarlarken ulusun egemenliğini Büyük Millet Meclisi'nde toplamıştı. Meclis üyeleri halkça seçiliyordu. Cumhurbaşkanı da dört yılda bir seçiliyordu. Meclis, yasama ve yürütme güçlerine de sahipti.

Atatürk'ün Büyük Millet Meclisi'ne karşı saygısı dikkate değer. İşleri konusunda Atatürk'ün başlıca kaygısı, yalnız o zamanlar için değil, her durumun gereksinimine uyacak ve gelişecek bir uyum yeteneğiyle işleyebilir, canlı bir siyasal organizma yaratmaktır. Yaşasaydı, sanırım gelecek seçimde Cumhurbaşkanı olmak yerine, özel yaşamına çekilir ve mekanizmanın aynı yeterlikle işleyip işlemediğini görmek isterdi. Arkadaşları buna razı olur muydu? Orasını tahmin edemem³².”

Lorraine Atatürk'e yapılan suçlamalara bir taraftan yazıları ve konuşmalarıyla cevap vermeye çalışırken diğer taraftan önemli bazı kişilerle de

³² PRO. FO 1011/287.

mektuplaşmıştır. Bu açıdan Morgan Philips Price³³ ile yaptığı yazışmalar bir hayli dikkat çekicidir.

M. Philips Price 19 Mayıs 1957 tarihinde Loraine'ne şu mektubu yazmıştır:

“Atatürk'ün ölüm yıldönümü nedeniyle hazırlamış olduğunuz yazıtı bana gönderdiğiniz için teşekkür ederim. Atatürk hakkında diktatör derken açıkçası bu kelime üzerinde çok düşünmüş değildim. İfade etmek istediğim, tek parti yönetiminin egemen olduğu TBMM'nin ilk günlerinde meclis hem yasama, hem de yürütme yetkilerini elinde tutuyordu. Bu devrimi gerçekleştirme maksadını güdüyordu ve lider muhalefeti engellemek için baskı uygulamak mecburiyetinde idi. Rus Devrimine şahit olduğum için bu konuda Rusya ve Türkiye arasında benzerlikler olduğuna inanıyorum. Baskı dönemi her iki ülkede de gerekli idi. Ama bununla birlikte Rusya'daki sistem katı idi çünkü devrimin felsefesi değişimi kabul etmiyordu. Ancak Türkler pratik ve faydacı bir anlayış benimseyerek bu dönemi kolaylıkla aştılar. Ve sonuçta sistemleri Batı Avrupa rejimine yakın bir hale geldi.

Geçen yıl kendi “Türkiye Tarihimi” yazarken 1925 yılında gerçekleşen Kürt isyanı karşısında Atatürk'ün takındığı tutum nedeniyle kafam biraz karıştı. Bu dönemde istisnai kanunlar uygulanmıştı ve doğru dürüst bir yargılama yapılmadan çoğu kişi asıldı. Bu dönemin diktatörlük dönemi olduğunu düşünüyorum ancak bu siz Büyükelçi olarak Ankara'ya atanmadan çok önceydi. Sizin yayınızı okudum ve kesinlikle ben de sizin gibi Atatürk'ün diktatörlük sıfatı yapıştırlarak Lenin'le aynı yere konulmasına karşıyım. Ama Cumhuriyetin kritik dönemlerinde baskıcı bir idare vardı³⁴.

³³ Morgan Philips Price, 29 Ocak 1885 tarihinde İngiltere'de doğdu. Harrow, Trinity College ve daha sonra da Cambridge'de eğitim gördü. Türkiye, Irak, İran, Suriye, Lübnan, Mısır, İsrail, Afganistan, Ermenistan ve Rusya'da bulundu. 1911-1914 yılları arasında İngiltere'de yayınlanan “Manchester Guardian” gazetesinin Rusya muhabiri olarak çalıştı. I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine İngiltere'de savaş karşıtı olan “Union of Democratic Control” derneğinin kurucu üyeleri arasında yer aldı. 1919-1923 yılları arasında İngiltere'de yayınlanan “Daily Herald” gazetesinin Almanya sorumlusu olarak çalıştıktan sonra Labour (İşçi) Partisi'ne üye oldu ve seçimlere katıldı. 1922, 1923, 1924 ve daha sonra da 1929 genel seçimlerinde başarılı olarak İngiliz Parlamentosunda kalmayı başardı. 1931 yılında seçimleri kaybederek siyasetten çekildi. 23 Eylül 1973 tarihinde de öldü. Orta Doğu uzmanı olan Price'nin Türkiye, Irak, İran, Suriye, Lübnan, Mısır, İsrail, Afganistan, Ermenistan ve Rusya hakkında araştırmaları ve gezi notları mevcuttur (St Antony's College, University of Oxford, Middle East Centre Archive, Ref No: GB165-0232).

³⁴ PRO. FO 1011/201. Ayrıca bkz: EK III.

Bu mektuba karşılık Loraine, 23 Mayıs 1957 tarihinde M. Philips Price'a şu mektubu göndermiştir:

"14 Mayıs'ta size göndermiş olduğum mektuba cevap olarak 19 Mayıs'ta bana göndermiş olduğunuz mektuba teşekkür ederim. İkimizin temelde düşünce ayrılıklarına sahip olmadığımıza inanıyorum. Atatürk, Hitler ve Mussolini ile aynı kefeye konulamaz. Bu konuyla ilgili sanki Atatürk'ü savunuyormuşum gibi görünsem de bu yanlış anlaşılmanın müsebbibi "Grey Wolf" (Bozkurt) adlı kitabının yazarından başkası değildir.

Bu konuyla ilgili beş yıl boyunca Ankara'da büyükelçiliğim esnasında incelemeler yaptım. Bu dönemde Mustafa Kemal'in yakın çevresini oluşturan ve İttihat ve Terakki Cemiyeti döneminden beri O'nu tanıyan bazı kişileri dinleme şansına sahip oldum. Bu kişiler de Mustafa Kemal'in Enver ve Talat'ın 1914 yılında Almanların yanında yer almasına kesinlikle karşı olduğunu belirttiler. Bu kişiler, Almanya savaşı kazansa da kaybetse de Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanacağına dair 1914 yılında Mustafa Kemal'in yapmış olduğu kehanete yürekten inanmışlardı.

1934 yılının başında göreve başlamadan önce, Büyükelçi Sir Nicolas O'Connor'un emri altında 1905–1907 yılları arasında görev yapma şerefine nail oldum ve bu dönemde Sultan Abdülhamit diktatörce ülkeyi yönetiyordu. Her iki dönemi karşılaştırma imkânı bulduğumu da açıkça söyleliyorum.

Ben bu gerçekleri Tefik Rüştü Aras'ın anılarının birinci cildi yayınlanmadan çok önce anlamıştım. Ayrıca Onun anılarının çok aydınlatıcı olacağına inanıyorum. Çünkü O, kendi hayatlarını Mustafa Kemal'in ideallerine adanmış ve bu ideallere hayatlarının sonuna kadar bağlı kalmış grubun bir üyesi idi³⁵."

3.2. Atatürk'ün İngiliz Karşısı Olduğuna Dair Eleştiriler:

Loraine, İngiliz kamuoyunda oluşmaya başlayan Atatürk'ün İngiliz karşısı olduğu yönündeki görüşün da karşısında yer almıştır. 29 Ekim 1942 tarihinde "Realite" dergisinde yayınlanan yazısında özellikle 1934–1939 yılları arasında Türkiye ile İngiltere arasında samimi dostluk bağının tam olarak kurulduğunu ve bu dostluk ilişkilerinin kurucusunun Mustafa Kemal Atatürk olduğunu vurgulamaktadır. Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cum-

³⁵ PRO. FO 1011/201. Ayrıca bkz: EK IV.

huriyeti'nin övgüye laik olduğunu belirten Loraine, Türk Devrimi sayesinde ülkenin gelişmeye açık ve modern bir hale getirilmiş olmasını ise övmüştür. Atatürk'ün kurduğu bu modern yapı sayesinde Türkiye ve İngiltere arasındaki dostluk ilişkilerinin güçleneceğine olan inancını da dile getirmiştir³⁶.

Bu bağlamda Sir Percy Loraine'nin 9 Nisan 1938 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Halifax'a yolladığı raporunda Atatürk'e Türkiye ile İngiltere arasında samimi dostluk ilişkisinin kurucusu olduğu için fahri bir paye verilmesini istemesi de Loraine'nin konuyla ilgili düşüncelerinde ne kadar samimi olduğunu göstermektedir. Adı geçen raporda Loraine'nin şu ifadeleri kullanmıştır:

“Atatürk'ün şahsına dikkat gösterilmelidir. Dört yıl kadar önce Türk politikasına İngiliz taraftarı bir veçhe veren o'dur; “müeyyideler” devresinin getirdiği endişelere, totaliter devletlerin artmakta olan askeri kudret ve siyasi cazibesine, Batılı demokrasilerin görünürdeki zaafına rağmen, yolundan şaşmayan ve Türkiye'nin İngiltere'ye güvenini arttırmaya devam eden Odur. Diktatör devletlerden birinin yapmak istediği gibi, O'na bir filoluk savaş uçakları veya öldürücü silahlar vermeye kalkışırsak, herhalde yaraşır bir hareket yapmış olmayız. Sayın Lord, en tanınmış İngiliz üniversitelerinden biri tarafından Ona fahri bir paye verilmesi ihtimali üzerinde durmanızı rica ederim”³⁷.

3.3. Atatürk'ün İçki ve Poker Arkadaşı Olduğuna Dair Eleştiriler:

Loraine'nin ısrarla üzerinde durduğu bir başka konu ise, Onun Atatürk'ün içki ve poker arkadaşı olduğuna dair oluşmuş olan kanıdır. Gordon Waterfield tarafından kaleme alınan Loraine'nin hayatını konu alan “Professional Diplomat Sir Percy Loraine” adlı eserde, Waterfield tarafından Onun Atatürk'ün içki ve poker arkadaşı olduğu intibası uyandırmaktadır³⁸. Ancak O, bir büyükelçi olarak Atatürk'ü tanıdığını ve Atatürk ile sadece iki

³⁶ PRO, FO 1011/199.

³⁷ PRO, FO 371/21930'dan aktaran Sonyel, *a.g.m.*, s. 12-32; Ayrıca bu belgenin Türkçe'ye çevrilmiş tam metni için bkz: Erdoğan Karakuş, *İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk-İngiliz İlişkileri 1938-1939*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yay., Ankara, 2004, s. 59-64.

³⁸ Gordon Waterfield, *“Professional Diplomat Sir Percy Loraine of Kirkharle Bt. 1880-1961”*, John Murray Ltd., London, 1973, s. 208-215. Ayrıca eser içeriğinin özetlendiği kapak kısmında Loraine'nin Atatürk ile uzun geceler boyunca içki içip poker oynadığı ifadesi yer almaktadır.

defa poker oynadığını, bunun dışında, resmî kabuller dışında bir görüşmenin gerçekleşmediğinin altını çizmektedir.

Loraine, 10 Kasım 1948 tarihinde BBC’de yayınlanan konuşmasında konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Bu konuşmayı hazırlarken dinleyicilere Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ü ve onun çalışmaları tanıtmayı planladım. Atatürk’ün bireysel özellikleri konusunda muhakkak ki yanılmış olabilirim. Bunun için de geçerli bir gerekçem bulunmaktadır. Ben büyükelçilikle vazifelendirilmiş bir kişi olarak devletin başı ile elbette ki resmi ilişkiler kurmak mecburiyetindeydim. Özellikle söz konusu kişi Atatürk olunca bunun altını çizmek gerekir. Çünkü Atatürk hiçbir zaman tamamen resmi bir takım hadiselerin dışında asla elçileri huzuruna kabul etmez, onları eğlendirmek maksadıyla köşkünde kabuller düzenlemezdi. Şüphesiz ki o, sadece tek bir ülke büyük elçisini makamında kabul etmeyecek kadar zeki bir insandı çünkü o bu tip kabullerin kalp kırıklıklarına ve kıskançlıklara yol açabileceğinin farkında idi.

Buna ek olarak; tamamen resmi durumlarda, örneğin büyükelçi olarak görevlendirme mektubumun kabulü gibi durumlarda oturmamı ister ve benimle Dışişleri konusunda konuşurdu. Ancak bu tip durumlar kesinlikle çok nadirdi. Bununla birlikte Atatürk her zaman çok yardım severdi ve bir o kadar da kendisini ilginç bulmuştumdur. Hiçbir şüphem yok ki, diğer meslektaşlarım da benimle aynı imkânlarla sahip idiler. Genellikle Türkçe konuşurdu -ki benim pek de aşına olmadığım bir dildi- ve bakan tercüme ederdi. Fransızcası çok akıcı olmamakla birlikte anlaşılır ve hatasızdı.

Onun tek verdiği resepsiyon Cumhuriyet Halk Partisi binasında 29 Ekim “Ulusal Bağımsızlık Bayramı” nedeniyle vermiş olduğu idi. Sabah-tan kendi yöneticilerini kabul etti hepsinin üzerinde üniformaları vardı. Öğleden sonra ise çok geniş katılımlı resepsiyon gerçekleştirildi.

Akşam ise dostları ile bir araya geldi ve onlarla dünya meseleleri hakkında tartıştı. Bu 29 Ekim 1937 tarihinde idi. Onun karşısında beş saati geçkin bir süre oturmuş olmalıyım. Atatürk’ün konsantrasyon yeteneğine hayran kalmamak mümkün değildi.

Neden kahvaltıda yediklerini, terzisinin kim olduğunu, hangi diş macununu yeğlediğini anlatmadığımı anlamışsınızdır. Bilemezdim ve asıl önemlisi hiç fark etmezdi³⁹.”

³⁹ PRO. FO 1011/287.

İngiliz kamuoyunda olduğu gibi Türk kamuoyunda da Loraine'nin Atatürk'ün içki ve poker arkadaşı olduğu kanısının hakim olduğu, Onun 21 Kasım 1958 tarihinde Muharrem Nuri Bilgi'ye yazdığı mektuptan anlaşılmaktadır. Bu mektubunda Loraine şöyle demektedir:

“... 6 Kasım tarihli mektubunuzun dördüncü paragrafından anladığım kadarıyla arkadaşlarınız tarafından yanlış bilgilendirilmişsiniz. Ben yalnızca Atatürk ile iki kez poker oynadım. Her iki oyun da Reza Shah Pahlavi'nin ziyareti esnasında gerçekleşti. İlki Ankara Palas Otelde; ikincisi ise The Shah tarafından Ankara büyükelçiliğinde verilen resepsiyonda idi.

Ankara Palas Oteldeki yemekte ben otele geldikten bir saat sonra Atatürk geldi ve salondaki herkes ayağa kalktı. Geldikten yarım saat sonra da beni yaveri aracılığı ile bir kadeh şarap içmeye davet etti. Bunun Cumhurbaşkanının konuşmak istediği şahısla iletişim kurmak için kullandığı bir yol olduğunu anlamak pek güç değildi. O gece benim konuklarım Karabük'deki Çelik işini üstlenen British Company yetkilileri ile hazinenin İhracat Kredi Bölümü temsilcileri idi. Hep beraber Atatürk'ün masasına gittik. Bize direk pek çok konuda zorlayıcı sorular yöneltti ancak biz hepsini yanıtlayabildik ve o memnun kaldı.

Gördüğünüz gibi büyükelçim, bunlar Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği ile gerçekleşen görüşmelerdir. Çankaya'ya resmî kabuller dışında asla gitmedim. Kralın ziyareti esnasında gerçekleşen görüşme istisna oluşturmur⁴⁰”.

4. SONUÇ

1933–1939 yılları arasında İngiliz Büyükelçisi olarak Ankara'da görev yapan Sir Percy Loraine, Atatürk'ü tanıma ve Türk Devrimini anlama imkânı bulmuştur. O, Atatürk'ün kişiliğine, düşüncelerine, halkına olan büyük sevgisine, öngörü sahibi bir lider olarak barışı korumak için gösterdiği gayrete hayran kalmıştır.

Ankara'daki görevi sona erdikten sonra da, Atatürk'e olan hayranlığını ve sevgisini çeşitli konuşmalar yaparak, yazılar yazarak dile getirmeye çalışmıştır. Loraine, özellikle Atatürk'ün kin ve husumet duygularını bir kenara atarak, başta İngiltere olmak üzere diğer devletlerle samimi dostluk ilişkisi kurma yönündeki çabalarını takdirle izlemiş ve Onu ve kurduğu

⁴⁰ PRO. FO 1011/201. Mektubun tamamı için bkz: EK V.

Cumhuriyeti “Balkanlarda ve Orta Doğu’da barışın garantisi” olarak nitelemiştir. Yazılarında ayrıca Atatürk’ün halkının kültür seviyesini yükseltmek, milletini çağdaşlaştırmak için gerçekleştirdiği atılımlara dikkat çekmiştir⁴¹. Atatürk’ün bu uğurda gerçekleştirdiği devrim hareketinden övgüyle bahsetmiş, Türk Devrimi’nin nasıl ve neden gerçekleştirildiğini Batılı meslektaşlarına ve kamuoyuna anlatmaya çalışmıştır.

Atatürk’ün kişiliğine ve gerçekleştirdiği Türk Devrimine ilişkin yapılan asılsız iddiaları çürütmeye çalışmış, bildiği Atatürk’ü bilmeyenlere anlatmak için yoğun çaba harcamıştır. Bu maksatla, Atatürk’ün ölümünün onuncu yıldönümü olan 10 Kasım 1948 tarihinde BBC’den yayınlanan konuşma metnini başka Cambridge, Oxford üniversiteleri olmak üzere önemli pek çok üniversite kütüphanelerine, bakanlıklara ve diplomatlara göndermiştir. Ayrıca pek çok yayın organına bu yazısının yayınlanmasına müsaade etmiştir. Loraine, Atatürk ve Türk Milleti hakkında Londra Radyosunda yapmış olduğu bu konuşma karşılığı BBC idaresi tarafından kendisine takdim edilen parayı Türk-İngiliz dostluğunu ve kültür ilişkilerini derinleştirmek amacıyla Londra Halkevine bağışlamıştır⁴². Bu da Loraine’nin Atatürk’e ve Türk Milletine karşı duyduğu samimi sevginin açık göstergesidir.

O, Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan Türkiye Cumhuriyeti’ne olan inancını da her fırsatta dile getirmiştir. Yazılarında Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti’nden saygıyla bahseden Loraine, iki ülke arasında samimi dostluk bağlarının kurulmasında ve iki ülke halkının birbirine yaklaşmasında etkin bir rol oynamıştır. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu münasebetiyle 30 Ekim 1942 tarihinde Londra radyosunda Türk milletine hitaben Türkçe olarak yaptığı konuşma, Türk ve İngiliz basınında büyük ilgi görmüş ve sempati yaratmıştır.

Sir Percy Loraine’nin bir İngiliz yurttaşı ve diplomatı olarak, Atatürk’ü anlama, anlatma ve onun hakkındaki asılsız iddiaları çürütmek için gösterdiği çaba övgüye değerdir.

⁴¹ **PRO**, FO 1011/188(Loraine Fisher’e gönderdiği 5 Aralık 1937 tarihli mektubunda Atatürk’ün gerçekleştirdiği bilim, kültür, sanat, arkeoloji alanındaki atılımları ve Türk Devrimi’nin sonuçlarını maddeler halinde özetlemiştir.)

⁴² **PRO**, FO 1011/201.

EKLER

EK I

Istanbul,

November 25th, 1938.

Best thanks for your letter of November 17; but I am so sorry to hear you are in a doctor's charge, hope it is nothing serious and that you will soon be out of it. Anyway I shall look forward to seeing you both out here earlyish in the new year.

The death of Atatürk - I still deem to his being called a dictator - is certainly a great loss for this country. Field Marshal Lord Birdwood, who represented The King personally and specially, has gone back to England; the Commander-in-Chief, Mediterranean, is due in London tomorrow, and his flagship for that occasion, H.M.S. Malaya, has gone back to Malta, taking with her of course the large contingent...

Kenneth Wagg Esquire,
41 Threadneedle Street,
LONDON, E.C.2.

PRO. FO 1011/194.

EK I-2

contingent of bluejackets, Royal Marines, and a band of 56 Marine musicians, who marched through the streets of Angora in the funeral procession.

It has of course been a very tough job for me making all the complicated arrangements that arise on occasions of this kind; fortunately so far as our own British show was concerned, everything went off without a hitch, and the Turks have been deeply impressed by the magnificence of our representation at the funeral.

What you tell me about the calculations of "the warped brain" is quite interesting. You may quite likely be right in your diagnosis. At all events I entirely approve the adjective "warped". I wonder what their views are in London about what appears to me to be cooking in Eastern Europe. I think moreover that the lid will be off the cooking pot in a very short time from now.

(SD.) PERCY LORAINÉ.

EK II

 CHAIRMAN'S ROOM, SCOTTISH AREA,
 LONDON & NORTH EASTERN RAILWAY,
 23, WATERLOO PLACE,
 EDINBURGH.

*Amend my letter
 X 7.12.11.*

14th November, 1942.
 16 NOV 1942

The Rt. Hon.
 Sir Percy Loraine, Bart., G.C.M.G.,
 The Camp,
 Ascot, BERKS.

My dear Loraine,

Strangely enough on the
 evening of the day that I despatched a
 letter to you, you delivered a most touching
 and beautiful address on Kemal Ataturk.

This is just a line to say
 how very much I enjoyed and appreciated
 your description of that great man, whom
 I, unfortunately, in my letter to you
 called a "great Dictator"! Perhaps in
 the sense of your broadcast I ought rather
 to have said that he exercised very wisely
 and humanly for a time dictatorial powers.
 Everyone to whom I have talked and who
 listened to your broadcast was highly
 delighted with it. It is the first time
 within my knowledge that the British
 public have had an opportunity of knowing
 something of and appreciating the
 character and far-seeing Statesmanship
 of Turkey's greatest figure of all time.

Yours ever,

P.S. *Very occasionally
 an Italian is produced
 before the Scottish Committee!*

as a result of which we remain

Arthur Murray

EK III

PRO. FO 1011/199.

EK III

THE GROVE
TAYNTON
NR. GLOUCESTER
TELEPHONE TIBBERTON 300

*See 3rd reply
of May 23.57*

*House of Commons
Sd. 1.*

19/5/57.

Dear Sir Percy,

Thank you very much for your letter and for the copy of your broadcast on the anniversary of Ataturks death. What I really meant by dictatorship in Ataturks case was ~~ix~~ not meant critically. It was of course a one-party rule in the early days of the Grand National Assembly and that body was executive as well as legislative. It was a revolutionary instrument and the leader had to ~~had~~ coerce dissident elements and did. I lived through the Russian Revolution and feel that there was some similarity to what happened in the case of both Russia and Turkey. ~~But~~ The coercive period was necessary in both countries. But ⁱⁿ whereas/Russia the system became galvanised because a revolutionary philosophy had been built up to make it permanent, the Turks being practical and pragmatists found it easy to pass out of it, as they have done, to a system which approximated ^S to ours in ^W Western Europe.

When I wrote my History of Turkey which came out last year I was in some perplexity about the period which followed the Khurdish rebellion ^{in 1925} and the attempt on Ataturks

PRO. FO 1011/201.

EK III-2

Q.

life. There was an "exceptional law" and some people were ~~hanged~~
without proper trial. That really was a period of dictatorship.
I think but I think it must have been before you were Ambassador
there. I have read your broadcast and I quite agree
with you that he was not a dictator in the sense that Lenin
was. But there was a coercive period and there had to be in
the early and critical days of the National Republic.

I am so glad you liked the report of my
lecture to the Central Asian Society and thank you again
for the copy of your broadcast.

Yours sincerely

M. Phillips Price

EK IV

May 23rd, 1957

Dear Mr Price,

Many thanks for your letter of May 19 and for dealing so fully with the one I had written to you on May 14.

I do not think there is any fundamental difference of view between us. What I have concerned myself with is to defend Atatürk's memory against the suggestion, direct or indirect, that he is in the same class as the Hitlers and the Mussolinis. I think the author of "Grey Wolf" is largely responsible for this view being widely held.

I studied the matter attentively during my five years as Ambassador in Ankara. There I had the privilege of listening to a few of the men who had grouped themselves round Major Mustafa Kemal as far back as the era of the Committee of Union and Progress, with whose basic ideas - of which Erver and Talaat were perhaps the principal exponents - Mustafa Kemal profoundly disagreed. These men believed in his prediction in 1914 that the alliance with the German Empire must inevitably result in the disruption of the Ottoman Empire, whether Germany won or lost the war.

When I took up my duties as Ambassador in Ankara in the early days of 1934 I had, moreover, a background which very few of the European observers of the Kemalist Republic are likely to have possessed. It was the two years I had spent in the Empire of the Sultan-Caliph before the Committee of Union and Progress had been heard of : for I was a junior member of the diplomatic staff of the Embassy in Constantinople from 1905 to 1907, during the absolute rule of the Sultan Abdul Hamid : to whom indeed I had the privilege of being presented by the then Ambassador, Sir Nicolas O'Connor.

I understand that before long the first volume of the memoirs of Tervik Mustafa Aras will be published. These could be very illuminating : for he was one the group, the small group, that attached itself to Mustafa Kemal and remained in it all his life.

M. Philips Price Esquire, M.P.

Yours sincerely, 1957

R

PRO. FO 1011/201.

EK V

V. important V.S. Cardboard box

My dear Ambassador,

November 21st, 1953

I have in my turn to excuse myself - as I have already done to your Private Secretary - for the delay in replying to your welcome and friendly letter of November 6th, Re-directed from the South of France where Lady Lorraine and I have been for a couple of weeks. Further, I am indeed sorry to have missed the welcome opportunity of dining at your table on November 17th at the dinner-dance of the Anglo-Turkish Society - which I would have so gladly done had your generous invitation reached me in time.

As regards the text of my broadcast on the subject of Mustafa Kemal Atatürk of November, 1948 - which I had printed at my own expense at the request of several of my friends in this country, the B.N.C has no rights. It had rights for six months after the broadcast was made and, I think, published in The Listener. Since then the copyright belongs to me.

I would of course be glad to give you any facilities, but - if it is a matter of using extracts, and not the whole text - I would like to be consulted. For extracts do not as a rule convey the same meaning when they are divorced from their context.

As regards the 4th paragraph of your letter of November 6th - I am afraid you have been misinformed by your friends. Legends so easily substitute themselves for facts, with the best will in the world. It is - literally - the truth that I never had a meeting a deux with Atatürk. As for the poker story, I only played that game with him twice. On two consecutive nights of the State Visit to Ankara of H.I.M. Reza Shah Pahlavi. The first night in the Ankara Palace Hotel, after the banquet offered by your President to his Imperial guest of honour; the second, the very next night, at a reception given by The Shah in his Embassy in Ankara.

On the night at the Ankara Palace Hotel your then President terminated the game of poker - at which he had invited me to take part - only after 9 a.m. There then ensued, when everyone else had taken their leave except Şükrü Kaya, at that time Minister of the Interior, and a Persian General on the Shah's Staff, who had absorbed too much alcohol to register what was going on. I was still in the full-dress uniform which I had worn for the banquet, and I did not get back to my Embassy till 10.45 a.m. Happy however in the knowledge that the President was cordial and more confident relations between his country and mine; and entrusted with the task of informing the Minister for Foreign Affairs, Dr Tevfik Rıdâ Aras to that effect, and of the upshot of my talk with the President. (Actually I think that Tevfik Rıdâ had not at that time taken the name of Aras.)

I will now revert to the tale about my personal intercourse with the then President.

You

His Excellency
Maharar Nuri Birgi,
Etc. etc. etc.

PRO. FO 1011/201.

EK V-2

(2)

You will remember that in the sous-sol of the Ankara Palace Hotel there was a large supper place and that, most nights, there was a sort of floor-show with a few Cabaret Artistes. I went there but rarely - maybe three or four times a year.

One night, after I had been there perhaps an hour or so, Kemal Atatürk entered the place, surrounded by several of the friends who frequented his house at Cankaya. At his entry everyone already there stood up. The President acknowledged their greetings and sat down with his friends and companions a long way off from my table. Then - maybe half-an-hour later - a message would be brought asking me if I would care to drink a glass of wine with the President. An invitation with which I, of course, very willingly complied.

In due course I found out that every evening a report had to be made from the Hotel to Cankaya of the names of the visitors to the supper room.

It was then not difficult to understand that this was the President's way of having an informal contact - if he desired one.

Even so, in my case at all events, I do not think this innocent stratagem was used on more than three occasions.

On one of these occasions I had, as my guests, representatives of the British Company which, shortly afterwards, was given the contract to erect the Steel Works at Karabük, and also a representative of the Exports Credit Section of the Treasury.

On that occasion both my guests and I were bidden to the President's table. As usual there was a drus-fire of questions which he wanted the answers to. The questions were, as was usual with him, penetrating and very much to the point. Between us, we were able however to satisfy him and give him the answers. My companions were greatly impressed, and thrilled at having been in such close personal contact with the President.

So you see, my dear Ambassador, it was Kemal Atatürk who made the occasion, if he wished to see me. And the statement that I never went to Cankaya except on a formal occasion, or by invitation in company with other Heads of Diplomatic Missions. It is true that the formal occasions were more numerous, by two, than might have been expected. For it became my duty to announce to His Excellency the abdication of King Edward VIII and, not long after, the Accession of King George VI. And to present my new Letters of Credence for the new reign.

And now, my dear Ambassador, allow me to renew to you the expression of my warmest regard

your's most sincerely

P.S. I admit that the typing is very defective. At the moment there is no one else except myself to do it.

sayfa boş